Szemle

Kiss Károly

A Nyugat felsőbbrendűségéről
Könyvismertető

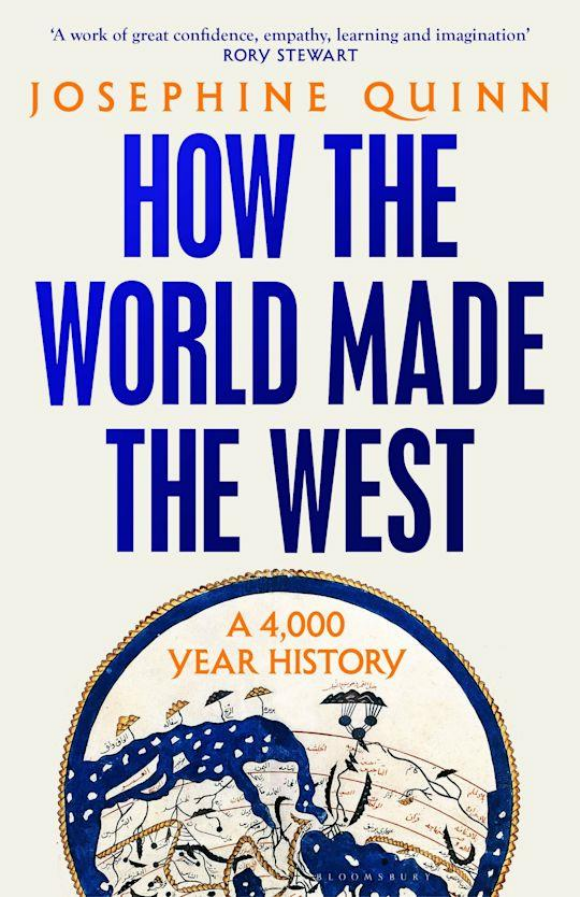

Josephine Quinn:
How the World Made the West[1]

Bloomsbury Publishing,
Random House
2024
576 oldal

A Nyugat embere meg van győződve arról, hogy az ő civilizációja, kultúrája fölötte áll a többinek, az övé a legfejlettebb. Mi magyarok is, amikor nemzeti múltunkkal dicsekszünk, főként arra hivatkozunk, hogy mi már ezer éve felvettük a kereszténységet, hány szentet adtak az Árpád-házi királyok az egyháznak, hogy első királyunk, Szent István a bajor Gizellát vette el feleségül, azaz hogy milyen régen tartozunk a Nyugathoz. A honfoglalás előtti évszázadokra, majd a kalandozásokra pedig csak mint barbár múltunkra emlékezünk. (Holott, ha igaz, hogy a magyar a keleti puszták népeinek *lingua francá*-ja – közös, közvetítő nyelve – volt, akkor az is igaz, hogy a honfoglaló magyarok e keleti, vándorló, nomád népek legértékesebb rétegeiből származnak.)

[1] Random House és Bloomsbury, 2024. (Az Economist könyvismertetése alapján – 2024. márc. 9-i szám.)

Amint könyvének címéből is látható, Josephine Quinn oxfordi brit történész tagadja a Nyugat felsőbbrendűségét. (Állítólag, amikor Gandhit megkérdezték, hogy mi a véleménye a Nyugati civilizációról, ezt válaszolta: „Ez jó ötlet lenne…")[2]

Josephine Quinn fő tétele az, hogy a történelem nem osztható be, vagy választható szét különálló civilizációkra, mert ez tévútra vezet. „Nem a népek csinálják a történelmet, hanem a népek és a közöttük kialakult kapcsolatok együttesen." Azaz: nem a civilizációk különállására, hanem együttműködésére, kapcsolataira helyezi a hangsúlyt. A nyugati, vagy európai civilizáció fogalmát a gyarmatosítás korszakában, a 19. század vége felé alkották meg, a görög és a római civilizáció, valamint a kereszténység egyberakásával. És ezt az új konstrukciót egyúttal felruházták mindenféle pozitív erénnyel: életerős, racionális, igazságos, demokratikus, bátran kísérletező, felfedező. Ezzel szemben más civilizációkat alsóbbrendűnek nyilvánítottak.

Egy ékes példa erre: John Stuart Mill úgy tartotta, hogy a görögök győzelme a perzsák fölött Kr. e. 490-ben Maratonnál fontosabb volt Anglia számára, mint a normannoké a hastingsi csatában 1066-ban [!!! – attól kezdve beszélhetünk Angliáról], mert ha a görögök nem győznek, „a görög civilizáció mágikus magja sohasem fejlődött volna nyugati civilizációvá". De frissebb példa ennél Samuel Huntington 1996-ban megjelent könyve (Clash of Civilizations), miszerint „a történelmet nem lehet megérteni, ha az emberiséget nem osztjuk fel egymás ellen acsarkodó civilizációkra".

Josephine Quinn szerint az ókori Görögország kultúrája nem volt annyira eredeti; inkább az egyiptomi, a sumér, az asszír és a föníciai kultúrák keveredése és folytatása volt. „Az athéni demokrácia sem tekinthető görög találmánynak, mert azt már korábban kitalálták és alkalmazták Líbiában, a Szamosz és a Chiosz szigeteken. A perzsákat mindig úgy tekintik, mint a görögök szöges ellentétei. Valójában a perzsák vezették be a demokráciát az általuk meghódított görög városokban, mert abban hittek, hogy ezért a görög lakosság őket fogja támogatni." – Hát, ezek a gondolatok valóban felforgatják eddigi történelemszemléletünket; vagy mit szólna ehhez Németh László, aki ezt mondta a görögökről: „Gyermekként nyúltak a dolgok felé és felnőttként ragadták meg azokat" – utalva arra a hihetetlenül rövid időre, ami alatt a görög kultúra kivirágzott.

Az Economist szemleírója mindenesetre nagyon lelkesedik Josephine Quinn könyvéért és azt igen megalapozott tudományos munkának tartja. Azokkal együtt említi, melyek az elmúlt években nagy visszhangot váltottak ki, mint

– Yuval Noah Harari Sapiens-e (2011),
– Peter Frankopan The Silk Roadja (2015),
– vagy feltehetőleg Paul Cooper Fall of Civilisationsje fog a közeljövőben.

[2] A szerző szerintem összekeveri a kultúrák és civilizációk fogalmát (de legalábbis nem helyesen használja). Én a Keletre a nagy kultúrák fogalmat használnám; a civilizáció számomra inkább az élet anyagi feltételeire vonatkozó kifejezés. (Ezt a '70-es évek elején tanultam meg, amikor kultúrattasé voltam Peruban. A helybéliek – egy nyomorgó ország értelmiségiei – igen büszkék voltak kultúrájukra, miközben a gazdag szomszédos Egyesült Államokat a lebecsülő civilizáció szóval illették.)